גמ׳ בשלמא ב״ה קא מפרשי טעמייהו וטעמא דב״ש אלא ב״ש מ״ט לא אמרי כב״ה אמרי לך ב״ש א״כ נימא קרא [א]בבקר ובערב מאי בשכבך ובקומך בשעת שכיבה שכיבה ממש ובשעת קימה קימה ממש וב״ש האי ובלכתך בדרך מאי עביד להו ההוא מבעי להו [ב]לכדתניא בשבתך בביתך פרט [ג]לעוסק במצוה ובלכתך בדרך פרט לחתן מכאן אמרו [א]הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב מאי משמע אמר רב פפא כי דרך מה דרך רשות אף כל רשות מי לא עסקינן דקא אזיל לדבר מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא לקרי אם כן לכתוב רחמנא בשבת ובלכת מאי בשבתך ובלכתך בשבת דידך ובלכת דידך הוא דמחייבת הא דמצוה פטירת [ד]אי הכי אפילו כונס את האלמנה נמי האי טריד והאי לא טריד אי משום טרדא אפילו טבעה ספינתו בים נמי וכי תימא ה״נ אלמה א״ר אבא בר זבדא אמר רב [ה]אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה [ב]חוץ מן התפילין שהרי נאמר בהם פאר שנאמר [1]פארך חבוש עליך התם טריד טרדא דמצוה הכא טריד טרדא דרשות (א) [ו]וב״ש ההוא מבעי להו פרט לשלוחי מצוה וב״ה אמרי ממילא ש״מ דאפילו בדרך נמי קרי: ת״ר בה״א [ג]עומדין וקורין יושבין וקורין ומטין וקורין הולכין בדרך וקורין (ב) עושין במלאכתן וקורין [ז]ומעשה ברבי ישמעאל ור׳ אלעזר בן עזריה שהיו מסובין במקום אחד והיה ר׳ ישמעאל מוטה ור׳ אלעזר בן עזריה זקוף כיון שהגיע זמן קריאת שמע הטה רבי אלעזר וזקף ר׳ ישמעאל אמר לו רבי אלעזר בן עזריה לר׳ ישמעאל ישמעאל אחי אמשול לך משל למה הדבר דומה משל לאחד שאומרים לו זקנך מגודל אמר להם יהיה כנגד המשחיתים אף כך אתה כל זמן שאני זקוף אתה מוטה עכשיו כשאני הטתי אתה זקפת אמר לו אני עשיתי כדברי ב״ה ואתה עשית כדברי ב״ש ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות מאי ולא עוד וכי תימא בית הלל נמי אית להו מטין ה״מ דמטה ואתא מעיקרא אבל הכא כיון דעד השתא הוית זקוף והשתא מוטה אמרי ש״מ כב״ש סבירא להו שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות. תני רב יחזקאל עשה כדברי ב״ש עשה כדברי ב״ה עשה רב יוסף אמר [ד]עשה כדברי ב״ש לא עשה ולא כלום [ח]דתנן מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ב״ש [ה]פוסלין וב״ה מכשירין אמרו להם ב״ה לב״ש מעשה שהלכו זקני ב״ש וזקני ב״ה לבקר את ר׳ יוחנן בן החורנית מצאוהו שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית ולא אמרו לו כלום אמרו להם [ט]משם ראיה אף הם אמרו לו א״כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימיך רב נחמן בר יצחק אמר עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה דתנן אמר ר״ט אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי ב״ש וסכנתי בעצמי מפני הלסטים אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב״ה: **מתני׳** [י]בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך לחתום אינו רשאי שלא לחתום שלא לחתום אינו רשאי לחתום: **גמ׳** מאי מברך אמר ר׳ יעקב א״ר אושעיא

יוצר

גמ׳ בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה. לקמיה מפרש מאי משמע: **ובלכתך בדרך פרט לחתן.** ואע״ג דחתן נמי עוסק במצוה הוא אי לאו קרא יתירא לא נפקא לן מקרא קמא דכיון דעוסק במצוה לא כתיב בקרא בהדיא אלא מיעוטא בעלמא הוא דקא דרשינן מביתך וממעטינן מינה עוסק במלאכת מצוה דאיכא טרדא אבל חתן דטרדא דמחשבה בעלמא הוא שמחשב על עסק בתולים אי לאו קרא יתירא לא אתמעוט: **הכונס את הבתולה פטור.** שטרוד במחשבת בעילת מצוה: **מאי משמע.** פרט לעוסק במצוה: **כי דרך.** בשבתך ובלכתך הוקשו לדרך: **מי לא עסקינן כו׳.** כלומר מנלן דבדרך רשות לחודא איירי קרא הא קרא דרך סתמא כתיב וממילא משתמע נמי מיניה דרך מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי: **אי משום טרדא.** דמחשבה פטרת ליה אפילו טבעה ספינתו נמי: **אלמה אמר רבי אבא.** כמו למה אמר. (ג) אע״פ שטרוד בצערו חייב בכל המצות חוץ מן התפילין שנאמר בהם פאר ליחזקאל פארך חבוש עליך וגו׳ וכיון דבעו פאר ואבל מתגולל בצערו בעפר אין זה פאר: **טריד טרדא דמצוה.** וכיון דאכן מיעוט בעלמא דרשינן פרט לחתן מסתייך אם ממעטת מיניה טרדא דמצוה: **וב״ה אמרי לך.** נהי נמי דקרא למדרש מיניה פרט לחתן אתא ממילא ש״מ בלכת דידך הוא דמחייבת אלמא בדרך נמי קרי: **עוסקין במלאכתן וקורין.** לקמן (דף טז.) מוקמינן לה בפרק שני: **הטה ר׳ אלעזר בן עזריה.** כב״ש: **לאחד שאמרו לו זקנך מגודל אמר להם יהיה זה כנגד המשחיתים.** משל שלך דומה לאחד שאומרים לו זקנך נאה ומגודל והוא אומר להם הואיל וקלסתם אותו אף הוא יהיה כנגד המשחיתים הגדול הזה יהיה נתון לתער ולמספרים שאביא עליו ואשחיתנו: **עכשיו שאני הטתי.** הרי אני כמקלס את מעשיך שהיית מוטה ואתה נזקפת: **ב״ה נמי אית להו מטין.** דמטין נמי שרו כדאמרינן לעיל מטין וקורין: **אבל.** עכשיו כיון דעד השתא היית זקוף ועכשיו הטית אם לא נזקפתי אני יראו התלמידים ויקבעו הלכה: **לא קיימת כו׳.** וכי היכי דעשה כדברי ב״ה לא עשה ולא כלום לדברי ב״ש אף העושה כדברי ב״ש לא עשה ולא כלום לדברי ב״ה: **מתני׳ בשחר מברך שתים וכו׳.** כדאמר בברכות ירושלמי שבע ברכות הללו על שם (תהלים קיט) שבע ביום הללתיך: **אחת ארוכה ואחת קצרה.** אשתים לאחריה דערבית קאי (נ״א ארוכה אמת ואמונה קצרה השכיבנו): **לחתום.** בברוך: **שלא לחתום.** כגון ברכת הפירות ומצות: **גמ׳ מאי מברך.** שתים לפניה דשחר מאי ניהו:

יוצר

שנאמר בהם פאר. פרש״י ואבל מעולל בעפר קרנו ואין נאה לתת פאר תחת אפר. וא״ת ולמה לי האי טעמא תיפוק ליה מדאמר ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דלכולי עלמא אסור. ותירץ השר מקוצי דצריך טעמא של רש״י כי היכי דלא נילף שאר מצות מתפילין מקל וחומר. א״נ צריך טעמא דרש״י לחייבו בתפילין לאחר יום ראשון דלא שייך מעולל בעפר קרנו אלא ביום ראשון דוקא: **תני** רב יחזקאל עשה כבית שמאי עשה ורב יוסף אמר עשה כב״ש לא עשה ולא כלום. וא״ת פשיטא דאין הלכה כמותן. וי״ל הואיל וב״ש מחמירים על האדם טפי מב״ה לא שייך לומר פשיטא. דהא דעשה כב״ש לא עשה ולא כלום היינו היכא דב״ש מקילין וב״ה מחמירין אבל הכא בק״ש לא פסלי ב״ה דברי ב״ש. אבל תימא א״כ מה מייתי מסוכה כו׳ לא קיימת מצות סוכה כו׳ ופירש״י דכי היכי דמי שעשה כב״ה לא עשה ולא כלום לב״ש אף העושה כב״ש לא עשה ולא כלום לב״ה ומאי קא מדמה התם פסלי ב״ש לגמרי מה דמכשרי ב״ה. אבל הכא קרא קרית שמע כב״ש איכא דב״ה יצא. ע״כ פירש הר״ר שמעיה דקא מדמה הכי מדקאמר לא קיימת אע״ג דמן הדין יצא שהרי בראשו ורובו בסוכה אינו אסור אלא גזירה שמא ימשך אחר שלחנו. כה״ג גבי ק״ש אע״ג דמן הדין יצא בדיעבד כיון דלב״ה אין נכון כדאיתא במתניתין כדאי היית לחוב בעצמך. אם עשה כב״ש לב״ה לא עשה ולא כלום[א] [וע׳ תוספות סוכה ג. ד״ה דאמר]: **אחת** ארוכה ואחת קצרה. פירש רש״י ארוכה אמת ואמונה. קצרה השכיבנו. ותימה[ב] דהשכיבנו נמי ארוכה הרבה ותדע מדלא קא חשיב לה בתוספתא בהדי הקצרות[ג]. ועוד פעמים שמאריכין הרבה בתוספת כמו אור יום הנף[ד]. ועוד אמת ואמונה פעמים שמקצרין בה מאד כדאמרינן לקמן למ״ד אין אומרים פרשת ציצית בלילה הוא קא מסיים מודים אנחנו לך שהוצאתנו ממצרים וכו׳ בפרק היה קורא (לקמן ד׳ יד ע״ב) ונראה לר״ת דהכל קאי (ד) באמת ואמונה אחת ארוכה ואחת קצרה כלומר בין יאריך בה בין יקצר בה[ה] כדלקמן. וכן אשכחנא התם (יבמות ד׳ מא.) אחת ארוסות ואחת נשואות אחת בתולות ואחת בעולות: **מקום** שאמרו לקצר. כגון בברכת פירות ובברכת המצות אין לו להאריך:

ורבנן

מסורת הש״ס

א) [בערב ובבקר. כן יתכן להיות], ב) לקמן דף טז. סוכה דף כה., ג) [עי׳ רש״י ותוס׳ סוכה כה. ד״ה ובלכתך וכו׳ דגרסו להיפך וכ״ה בתוספתא פ״א ה״ה], ד) [עי׳ תוספות לקמן דף טז: ד״ה אין], ה) לקמן דף טז: סוכה דף כה. מו״ק ד׳ טו. כתובות דף ו: שמחות פ״ו, ו) יש גורעין ומוסיפין בזה עי׳ רש״א בשם הילקוט וא״ל להגיה דכיון דצריכא ליה לב״ה למימר ממילא ש״מ בהאי סברא לחודיה שיטתם נכון אבל זהו ודאי שמקשה על ב״ש ל״ל ב׳ פסוקים:, ז) תוספתא פ״א ה״ו ספרי פרשת ואתחנן, ח) סוכה דף [ג. ז:] כח. עירובין דף יג:, ט) [שבת כט: וכס נסמן], י) [פ״א ה״ה],

תורה אור השלם

1. הֵאָנֵק דֹּם מֵתִים אֵבֶל לֹא תַעֲשֶׂה פְּאֵרְךָ חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעְטֶה עַל שָׂפָם וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל: יחזקאל כד יז

הגהות הב״ח

(א) גמ׳ טריד טרדא דרשות (וב״ה אמרי וכו׳ נמי קרי) תא״מ ונ״ב ס״א **וב״ה הא כתיב בשבתך בביתך ובלכתך בדרך למה לי** ש״מ ותיבת וב״ש ההוא מבעי להו פרט לשלוחי מצוה נמחק: **(ב)** שם בדרך וקורין עוסקין במלאכתן: **(ג)** רש״י ד״ה אלמה וכו׳ למה אמר **אבל** אע״פ שטרוד: **(ד)** תוד״ה אחת וכו׳ דהכל קאי **אאמת**:

מוסף תוספות

א. בתוס׳ רי״ש כתב, ה״ה נמי גבי ק״ש שלא יצא כלל (עיין בתוס׳ הרא״ש באור הטעם בזה). ב. בתוס׳ רי״ש כתב, וקשה לרבינו יעקב. ג. ובתוס׳ רי״ש הוסיף. ובשביל שהיה נזכר במשנה לא היה נמנע מלהזכיר בתוספתא בהדי קצרות. ד. בתוס׳ רי״ש הוסיף. יום הנף בהשכיבנו. ה. בתוס׳ רי״ש הוסיף. שכשאומר פ׳ ציצית הויא ארוכה וכשאינו אומר פ׳ ציצית וכו׳ הויא קצרה.

מוסף רש״י

פרט לעוסק במצוה. שאינו חייב בקריאת שמע (סוכה כה.) דהעוסק במצוה פטור מן המצוה (לקמן יד: ב״ק נו:). **פרט לחתן.** ואע״ג דהוא נמי במצוה טריד, איצטריכי ליה תרי קראי, דאי הוה כתיב חד, כיון דחתן לאו בהדיא כתיב בקרא, הוה אמינא לא פטר הכתוב אלא טורח ועושה מלאכת מצוה בידים או מהלך למצוה, אבל חתן שהוא יושב ובטל ואינו עוסק, אלא טריד במחשבת בעילה, לא פטר הכתוב, הלכך מקרא יתירא אשמעינן דפטור מק״ש, דטריד במחשבת בעילה (סוכה כה.). **כי דרך.** הולך בדרך סחורה (שם). **מי לא עסקינן.** וכי אינך יכול לכלול במקרא דרך מצוה עם הרשות, והא דרך סתמא כתיב, ומשמע נמי דרך מצוה, וקאמר רחמנא ליחייב לקרות (שם). **אם כן.** דבדרך מצוה נמי קאי, לכתוב בלכת בדרך (שם). **האי טריד.** לבו טרוד במחשבת בעילה, ומסתברא כי פטריה קרא משום טירדא פטריה דאינו יכול לעסוק בשניס כאחד (שם). **והאי לא טריד.** כונס אלמנה לא טריד ויכול לקיים את שתיהן (שם). **אי משום טרדא.** האי דפריך משמע ליה דטרדתו פוטרתו לפי שאינו יכול לכוין את לבו, והלכך אפילו טבעה ספינתו לטרוד בצערו ליפטר (שם). **שהרי נאמר בהם פאר.** ואבל לאו בר פאר הוא וכשמתפאר מראה בעצמו שאינו אבל (שם) או: דאבל מעולל בעפר קרנו וראשו ואין זה פאר לתפילין (כתובות ו:). **התם טריד טרדא דמצוה.** ואשמעינן קרא דלא מיחייב להסיר דעתו ממחשבת מצוה ראשונה בשביל זו הבאה עליו, אלא יעסוק בראשונה ויתן לבו להיות נקי בדבר (סוכה שם). **הכא טריד טרדא דרשות.** שאע״פ שהוא חייב לנהוג אבלות של נעילה רחיצה וסיכה להראות כבוד מתו, אינו חייב להצטער (שם). **עומדין וקורין יושבין וקורין.** עומדין לא צריך למיתב, יושבין לא צריך למיקם אלא כי אורחייהו (מחזור ויטרי סי׳ יא). **משם ראיה.** בתמיה (סוכה כח.).

עין משפט נר מצוה

נ א מיי׳ פ״ד מהלכות ק״ש הלכה א [ג] סמג עשין יח טור שו״ע או״ח סימן ע סעיף ג:

נא ב מיי׳ פ״ד מהלכות תפילין הלכה יג ופ״ד מהלכות אבל הלכה ט סמג עשין [דרבנן] ב טוש״ע או״ח סימן לח סעיף ה ויו״ד סימן שפח סעיף א:

ג [מיי׳ פ״ב מהל׳ ק״ש הל׳ ב טוש״ע או״ח סי׳ סג סעיף א]:

נב ד (מיי׳) וטוש״ע שם:

ה [מיי׳ פ״ו מהל׳ סוכה הל׳ ח טוש״ע או״ח סי׳ תרלד סעיף ד]:

נג ו מיי׳ פ״א מהלכות ק״ש הלכה ה סמג עשין יט טוש״ע או״ח סימן נט וסימן רלו סעיף א:

רבינו חננאל

בית הלל מפרשי טעמיהו דקורין בין יושבין בין מטין בין מהלכין בדרך, שנ׳ ובלכתך בדרך, והאי דכת׳ בשכבך ובקומך, ללמדך שחייב אדם לקרוא ק״ש פעמים, אחת בשעת שכיבה והוא ק״ש שלערבית ואחת בשעה שדרך בני אדם עומדין מן השינה וזה הוא קרית [שמע] שלשחרית. וב״ש האי קרא דבית הלל מפיק לה ובלכתך בדרך פרט לעוסק במצוה שפטור, ודייק מדלא כתיב בלכת אלא בלכתך, בלכתך דידך מיחייבת מהלך שמע מינה. וקיימא לן כבית הלל דתאני בין עומדין בין יושבין בין מטין בין מהלכין בדרך בין עוסקין במלאכתן קורין קריאת שמע ויוצאין ידי חובה. והא דאמר רב יהודה בפרקין דקמא עד על לבבך בעמידה, לא שאם היה יושב, עומד וקורא מעומד, אלא שאם היה מהלך בדרך עומד וקורא עד על לבבך, ומכאן ואילך קורא כשהוא מהלך.

מסמך ברכה פירוש **כנגד המשחיתים,** הם המגלחים המשחיתים זקנם כנגדם זה מגדל זקנו, כלומר זה עושה חילוף מעשיהם ונמצא חולק עליהם, כך זה הטה וזה זקף. אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי בית שמאי וסיכנתי עצמי וכול׳. ירוש׳ ר׳ בא בר כהן בשם ר׳ יהודה בן פזי תדע לך שדברי סופרין חמורין מדברי תורה, שהרי ר׳ טרפון אלו לא קרא כלל היה עובר בלאו, ומשום שעבר על דברי בית הלל נתחייב מיתה, שכך אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל, על שכת׳ ופרץ גדר ישכנו נחש. ואסיקנא אחר שניתנה בת קול ביבנה. **מתני׳. בשחר.**

רב ניסים גאון

והא אמר רב אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בכל מצו׳ האמורו׳ בתורה חוץ מן התפילין מפני שנאמר בהן פאר בפ׳ ואלו מגלחין במועד (דט״ו) גרסי׳ אבל אסור להניח תפילין מדקאמר ליה רחמ׳ ליחזקאל (יחזקאל כד) פארך חבוש עליך מכלל דכולי עלמא אסירי ובסוף פרק חזקת (ב״ב דף ס) כך דרשינן על ראש שמחתי אמר ר׳ יצחק זה אפר מקלה שבראש חתנים בעא מיניה רב פפא היכא מנח ליה אמר ליה במקום תפילין שנאמר (ישעיה סא) לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר מיכן למדנו שהתפילין נאמר בהן פאר:

[1]יוצר אור ובורא חשך (א) לימא יוצר אור ובורא נוגה כדכתיב קאמרינן אלא מעתה עושה שלום ובורא (ב) רע מי קא אמרינן כדכתיב אלא כתיב רע וקרינן הכל א)לישנא מעליא הכא נמי לימא נוגה לישנא מעליא אלא אמר רבא ב)אכדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום בשלמא מדת לילה ביום כדאמרינן יוצר אור ובורא חשך אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה אמר אביי גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור ואידך מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה וכן אורי ליה רבי אלעזר ג)לר' פדת בריה אהבה רבה תניא נמי הכי באין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה ורבנן אמרי אהבת עולם וכן הוא אומר [2]ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד א"ר יהודה אמר שמואל גהשכים לשנות עד שלא קרא ק"ש צריך לברך משקרא ק"ש א"צ לברך שכבר נפטר באהבה רבה אמר רב הונא למקרא צריך לברך ולמדרש א"צ לברך ור' אלעזר אמר למקרא ולמדרש צריך לברך למשנה א"צ לברך ור' יוחנן אמר אף למשנה נמי צריך לברך [אבל לתלמוד א"צ לברך] ורבא אמר דאף לתלמוד צריך (לחזור ו) לברך ד)דאמר רב חייא בר אשי זימנין סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב הוה מקדים וקא משי ידיה ובריך ומתני לן פרקין. מאי מברך א"ר יהודה אמר שמואל אשר קדשנו במצותיו וצונו °לעסוק בדברי תורה ור' יוחנן מסיים בה הכי ה)הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך °ועוסקי תורתך ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל ורב המנונא אמר אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו ברוך אתה ה' נותן התורה ו)אמר רב המנונא זו היא מעולה שבברכות °ההלכך לימרינהו לכולהו: תנן התם ז)ואמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר וברכו את העם ג' ברכות אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא מאי ברכה אחת כי הא דרבי אבא ור' יוסי בר אבא אקלעו להוא אתרא בעו מנייהו מאי ברכה אחת לא הוה בידייהו ואתו שיילוהו לרב מתנה לא הוה בידיה אתו שיילוהו לרב יהודה אמר להו הכי אמר שמואל אהבה רבה ל)ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי א"ר שמעון בן לקיש יוצר אור כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר הא דרבי זריקא לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר דאמר ר' זריקא א"ר אמי אמר ר' שמעון בן לקיש זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו אי אמרת בשלמא יוצר אור הוו אמרי היינו דברכות אין מעכבות זו את זו דלא קא אמרי אהבה רבה

אלא

יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע (ג). לקמיה מפרש אידך מאי היא דאילו ברכה דישתבח אינה מן המנין שהיא לאחרי פסוקי דזמרה כמו ברכת הלל ואומרים אותה קודם זמן קריאת שמע אם ירצו: **כדכתיב קאמרי'**. כתיב בקרא יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע: **שכבר נפטר באהבה רבה**. שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך ותלמדם חקי רצונך: **מדרש**. הוא קרוב למקרא כגון מכילתא וספרא וספרי שהם מדרשי מקראות: ט) **לגמרא אין צריך לברך**. אפילו קודם אהבה רבה קאמר והכי מוכח מילתא בפסח שני י): **אף לגמרא צריך לברך**. שהוא עיקר התורה שממנו הוראה יוצאה. גמרא היינו סברת טעמי משנה ותירוצי משניות הסותרות זו את זו וחסורי מחסרא: **ומברך**. ברכת התורה: **ור' יוחנן מסיים בה הכי**. דבעי פתיחה בברוך וחתימה בברוך: **הערב נא ה' אלהינו**. יערבו עלינו לעסוק בהם מאהבה: **ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל** גרסינן. ולא גרסינן למדני כ) חקיך שאין זו ברכה והודאה על שעבר אלא לשון בקשה ודוד כי אמרה (בתהלים קיט) לא לשם ברכה אמרה אלא בלשון בקשה והכי קאמר ה' שאתה ברוך למדני חקיך: **וזו היא מעולה שבברכות**. התורה לפי שיש בה הודאה למקום וקילוס לתורה ולישראל: **תנן התם**. במס' תמיד: **אמר להם הממונה**. והוא סגן הכהנים כדאי' ביומא היינו סגן היינו ממונה (בפירש"י שם טו.): **ברכו ברכה אחת**. לקמן מפרש מאי היא ומן הברכות שלפני ק"ש היא דהתם מסדר לכוליה סדר עבודת השחר וקאמר דלאחר שסדרו האברים ע"ג הכבש ומלחום ירדו ובאו להם ללשכת הגזית לקרות את שמע והדר תני אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו וקראו עשרת הדברות: **וברכו את העם**. עם העם: **ועבודה**. בשביל העבודה שעשו היו מברכין אחריה רצה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל ואשי ישראל ותפלתם תקבל ברצון ברוך המקבל עבודת עמו ישראל ברצון. אי נמי שאותך לבדך ביראה נעבוד: **וברכת כהנים**. לברך את העם. ובשאר תפלה לא היה להם פנאי ואף זמן קריאת שמע לא הגיע כדאמר במסכת יומא (דף לז ע"ב) הקורא את שמע עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא לפי שאנשי משמר מקדימין כו': **מוסיפין ברכה אחת**. לקמיה מפרש לה: **למשמר היוצא**. שהמשמרות מתחלפות ביום השבת כדאמרינן במסכת סוכה (ד' נו:) משמר היוצא עושה תמיד של שחר ומוספין ומשמר הנכנס עושה תמיד של בין הערבים ובזיכין: **מאי ברכה אחת**. דקתני רישא איזו מן הברכות הוא אומר: **לאו בפירוש אתמר**. לא שמע מפי ר"ל שאמר בפירוש מאי ברכה אחת יוצר אור: **זאת אומרת**. דקתני ברכו ברכה אחת: **ברכות אין מעכבות זו את זו**. בירך את האחת ולא בירך את השניה נפקא מיהא ידי חובתו בההיא שבירך ואין חברתה מעכבת לומר שאין זו מועלת בלא זו. ומהכא שמע ר' זריקא דס"ל לר"ל דהך ברכה אחת יוצר אור היא: **אי אמרת בשלמא יוצר אור הוו אמרי**. ולא אהבה רבה ואע"ג דמטא ליה זמנא שאף בלילה ראוי לומר כל שכן דכיון דאמרי יוצר אור ודאי מטיא זמנא ואפ"ה לא אמרי אלא יוצר אור ותו לא אמרי לה היינו דקאמר שמע מינה ברכות אין מעכבות זו את זו:

אלא

ורבנן אמרי אהבת עולם וכו'. הלכך תקינו^א לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם: **שכבר נפטר באהבה רבה**. עד הלכך נימרינהו לכולהו. בירושלמי יש הא דאמרי' שכבר נפטר באהבה רבה והוא ששנה על אתר פירוש לאלתר שלמד מיד באותו מקום. ונשאל להרב ר' יצחק כגון אנו שאין אנו לומדין מיד לאחר תפלת השחר שאנו טרודין והולכים כך בלא למוד עד אמצע היום או יותר אמאי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחרת כשאנו מתחילין ללמוד. והשיב ר"י דלא קיימא לן כאותו ירושלמי הואיל וגמר' שלנו לא אמרו ואין צריך לאלתר ללמוד. ועוד אפי' לפי הירושלמי דוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר ברכה לברכת התורה דעיקר אהבה רבה (ד) לק"ש נתקן ובשביל היא אינו נפטר מברכת התורה אלא אם ילמוד מיד וגם לא יעשה היסח הדעת. אבל ברכת אשר בחר בנו וברכת לעסוק בדברי תורה שהן עיקר לברכת התורה פוטרת כל היום. וא"ת מאי שנא מסוכה שצריך לברך על כל סעודה וסעודה לישב בסוכה. וי"ל דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק. אבל אכילה בסוכה יש שעה קבועה. וא"ת מפני מה אין אנו מברכין לישן בסוכה. וי"ל דברכה דאכילה שמברכין לישב פוטרתו. א"נ משום שמא לא יישן והוי ברכה לבטלה שהרי אין בידו לישן כל שעה שירצה. והיה אומר ר"ת כשאדם עומד ממטתו בלילה (בשחרית) ללמוד שא"צ לברך ברכת התורה מפני שברכת התורה של אתמול שחרית פוטרת עד שחרית אחרת ולא נהירא. והצרפתים נהגו לומר פסוקים (ה) וברכת כהנים וגם אלו דברים שאין להם שיעור שהיא משנה (פ"א דפאה) ואלו דברים שאדם אוכל פירותיהן כו' שהיא ח)ברייתא (מס' שבת קכז.) מפני הירושלמי דבעי שילמוד על אתר. אבל א"נ כמו שכתבתי כבר: **ה"ג ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל**. אבל לא גרס למדני חקיך שאין זו ברכה אלא בקשה שאמר דוד: **וברכת כהנים**. ואין זה דוכן שהרי לא היו עומדים לדוכן עד לאחר מ) הקטרת אמורים דאמרי' בתענית (פ"ד ד' כו:) שלשה פעמים ביום הכהנים נושאין כפיהם וכו' וא"כ הוה ליה למתני ד' פעמים אחד לפני הקטרה ואחד לאחר הקטרה אלא בלא נשיאות כפים אמרו ברכת כהנים כמו שאנו אומרים:

משום

עין משפט
נר מצוה

נד א מיי' פ"א מהלכות ק"ש הלכה ו טוש"ע או"ח סימן נט סעיף א:

נה ב מיי' שם סמג עשין יט טור שו"ע או"ח סימן ס סעיף א:

נו ג מיי' פ"ז מהלכות תפלה הלכה י טור שו"ע או"ח סימן מז סעיף ז:

נז ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף ב:

נח ה מיי' שם טוש"ע שם סעיף ה:

נט ו מיי' פ"ו מהלכות תמידין הלכה ד:

רבינו חננאל

ורבנן אמרי אהבת עולם תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם. וכן הוא אומר ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד. הלכך אהבת עולם אמרינן. והא דלקמן אמר ר' יהודה אמר שמואל השכים לקרות בתורה וכו' שכבר נפטר באהבה רבה, לא מידחיא הא דרבנן דאמרי אהבת עולם, דהא מימרא דשמואל מרא דשמעתא הוא, דשמואל דאמר אהבה רבה, ולטעמיה הוא דקאמר ולא סמכינן עליה. **אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לקרות בתורה או לשנות** ודם וכו' לאחר ק"ש אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. דכתיב בה לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וכו'. **אמר רב הונא למקרא צריך לברך למשנה אין צריך לברך ור' אלעזר אמר למקרא צריך לברך לתלמוד אין צריך**. הא דאמר רב מאן דבעי למקרי בין למקרא בין למשנה בין לתלמוד ואפי' למדרש צריך לברך ברישא, קיימא לן כותיה. ואע"ג דרב הונא פליג עליה למשנה ור' אלעזר לתלמוד, לית הלכתא כוותייהו דהא תלמידי דרב הן ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. ועוד לא שוו אהדדי. ועוד רב מחמיר הוא. **אמר רב פפא הילכך נימרינהו לכולהו**. ואסיקנא א"ר פפא הילכך נימרינהו לכולהו, נימא אקב"ו על דברי תורה ועוד נימא והערב נא וכו' ונימא אשר בחר וכו' וזו היא ברכות התורה. **הא דר' זריקא לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר**. כלומר, שמע ר' זריקא לרשב"ל דאמר אין ברכות מעכבות זו את זו, ודייק ברכה אחת יוצר אור. אי אמרת דקרי יוצר אור בלבד ומניח אהבת עולם לגמרי וקורא ק"ש, היינו דברכות אין מעכבות זו את זו, דהא לא מעכבא ליה אהבה רבה.

מסורת הש"ס

א) [פסחים ג. וש"נ יבמות יא: וש"נ], ב) [לקמן יב. ע"ש], ג) [עי' תוס' נדה ח. ד"ה ואמר], ד) לקמן יד:, ה) [עי' תוס' כתובות ח. ד"ה שהכל וע' תוס' לקמן מו. ד"ה כל הברכות ותוס' פסחים קד: ד"ה חוץ], ו) ברב אלפס אי' והא דרב המנונא מעולה כו', ז) תמיד דף לב:, ח) אולי שגגת הדפוס הוא, ט) [נ"ל למדרש], י) [נ"ל בפרק שני דף יד:], כ) בס"א: למדנו, ל) [מימרא כצ"ל], מ) [נ"ל הקטרת איברים. ערוך השלחן או"ח סי' קכח סעי' א],

תורה אור השלם

1. יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא רָע אֲנִי יְיָ עֹשֶׂה כָל אֵלֶּה:
ישעיהו מה ז

2. מֵרָחוֹק יְיָ נִרְאָה לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד:
ירמיהו לא ב

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולימא יוצר: (ב) שם שלום ובורא את הכל מי קא אמרינן כדכתיב: (ג) רש"י ד"ה יוצר וכו' ובורא את הכל לקמיה מפרש: (ד) תוס' ד"ה שכבר וכו' לק"ש נתקן ובשבילה אינו כצ"ל ותיבת היא נמחק: (ה) בא"ד דברכת כהנים:

גליון הש"ס

בגמ' לעסוק כו'. ברי"ף הגירסא על ד"ת שם ועוסקי כו'. ברי"ף הגירסא ולומדי תורתך לשמה שם הלכך כו'. ברי"ף והרא"ש הגירסא אמר ר"פ הלכך

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב. ומכ"מ כתבו הגאונים שיש לנו לקיים דברי שניהם ונהגו לומר שחרית אהבה רבה וערבית אהבת עולם.

מוסף רש"י

שכבר נפטר באהבה רבה. אם תאמר הואיל ואמרינן שאין צריך לברך על תלמוד תורה שכבר נפטר באהבה רבה, מאי טעמא מברכין על קריאת התורה בציבור, תריץ האי וודאי לא דמיא להא, דלא מברכינן עלה מזה הטעם אלא משום דהוה ליה מצוה בפני עצמה כדתיקן עזרא, והוה ליה כמצות תפילין או ציצית או שאר מצות דאי עביד ליה בעיא לברוכי (האורה סי' יא). **בספרא דבי רב**. תורת כהנים (לקמן יח: סידור רש"י סי' ה).